

СЕКЦІЯ "МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ"*)

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС ТА КРЕДИТНО- МОДУЛЬНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ, ЗАВДАННЯ

Доц. Коротченко В.Л., СумДУ

Болонський процес як явище у європейському освітньому просторі має вже майже десятирічну історію, але в Україні предметно заговорили про нього лише в 2003 році після приєднання Росії до 40 інших європейських країн-учасниць Болонського процесу. У 2005 році Україна на конференції міністрів, відповідальних за освіту, європейських країн, що проходила в Бергені (Норвегія), теж підписала угоду про визнання основних принципів Болонського процесу і прийняла на себе зобов'язання щодо реформування системи вищої освіти відповідно вимог загальноєвропейського простору вищої освіти.

На сьогодні можна констатувати той факт, що на державному рівні запроваджені заходи у вигляді програми дій МОН України стосовно виконання взятих зобов'язань, розроблені певні нормативні документи, проведена ціла низка конференцій, присвячених Болонському процесу, запроваджений педагогічний експеримент з кредитно-модульної системи організації навчального процесу із залученням великої кількості навчальних закладів III-IV рівня акредитації. І разом з тим існує абсолютно протилежне ставлення до входження України у Болонський процес, різне розуміння засад реформування

*) Матеріали III Міжвузівської обласної методичної конференції "Шляхи вдосконалення позааудиторної роботи студентів", 25-26 квітня 2006 року

вищої освіти, основних положень та завдань кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Не претендую на абсолютну істину в своїх судженнях, але, засновуючись на вивченні матеріалів щодо принципів формування європейської зони вищої освіти та методів і засобів реалізації цих принципів, на нормативних матеріалах МОН України і завданнях, які поставлені перед вищими навчальними закладами, для себе сформулював нижче викладені основні позиції стосовно ставлення до Болонського процесу, реформування вищої освіти в Україні та впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в нашому університеті.

I: Болонський процес і його вплив на вищу освіту в Україні.

Болонський процес є породженням існуючих проблем західноєвропейських держав через занадто велику демократичність. У деяких країнах немає будь-яким чином узгоджених між навчальними закладами навчальних програм з певних кваліфікацій і навіть самих кваліфікацій, визнаних і певним чином структурованих державою. Що вже говорити про можливість порозумітися на міждержавному рівні, про мобільність студентів, наукових кадрів, визнання дипломів тощо? І все ж принципами Болонського процесу не декларується тотальна уніфікація систем вищої освіти. Його механізмами планується лише врегулювання певних принципових позицій стосовно структури вищої освіти, освітніх кваліфікацій, термінів навчання та загальних вимог до якості навчання і відповідності набутих компетенцій певному кваліфікаційному рівню.

Для системи освіти України у цьому сенсі немає будь-яких суттєвих проблем. Система освіти України добре структурована і організована, потрібна лише її адаптація до загальноєвропейських вимог, щоб бути зрозумілими і прийнятими у просторі європейської вищої освіти.

II – Механізми та методи впровадження принципів Болонського процесу в систему освіти України.

Застосування механізмів створення зони європейської вищої освіти в системі освіти України може і повинно здійснюватися зі збереженням тих позитивних традицій і напрацювань, які мають навчальні заклади України і до яких західноєвропейські держави тільки наближаються, та шляхом запровадження новітніх освітніх технологій, які є прогресивними і більш розвиненими в університетах західноєвропейських держав.

По-перше, мається на увазі збереження фундаментальності української університетської освіти, яка на відміну від більш прагматичної європейської освіти, ставить на меті формування широко освіченої особистості. В той же час слід відмітити, що у нас, на відміну від країн західної Європи, існує занадто велика диференціація кваліфікацій (спеціальностей). Вона не сприяє фундаменталізації освіти і не є виправданою, бо не вимагається ринком праці. Навіть 20-30 років тому в економічній системі планового господарства СРСР, коли молоді фахівці розподілялись на роботу, ми не мали змоги дати направлення суто за спеціальностями. Завжди вони здійснювалися з певними варіаціями, за певними напрямками, на межі певних кваліфікацій чи спеціальностей. Що вже говорити про умови ринкової економіки? В цих умовах головним є не глибина професійної підготовки, а здатність молодого фахівця до Адаптації на ринку праці, до самонавчання саме на базі широкої фундаментальної освіти.

По-друге, структура навчальних програм (навчальних планів) підготовки фахівців. В порівнянні з західними системами вищої освіти при реалізації принципів Болонського процесу ми маємо полярні вихідні позиції. Програми підготовки, або курси для отримання

певної кваліфікації, за термінологією західноєвропейської університетів, мають дуже обмежену кількість складових (у нашому розумінні навчальних дисциплін). Приблизно 10-15 на бакалаврському етапі підготовки. Вони викладаються декількома професорами, інколи навіть одним. Обсяг кожної з таких складових становить 15-20 кредитів, а обсяг вивчення за семестр – не менше 5-6 кредитів. Наші навчальні плани переобтяжені дрібними навчальними дисциплінами обсягом 1-3 кредити. А загальна кількість у програмі підготовки бакалавра інколи сягає 60-80 дисциплін.

З позицій запровадження кредитно-трансферної системи ECTS доцільним є більш диференційоване представлення програм підготовки у західноєвропейських університетах. Тобто основними положеннями ECTS передбачається їх модульна побудова, відповідно для трансферу кредитів потрібно також оцінювання успішності студентів здійснювати за модульним принципом і, як наслідок, організацію навчального процесу також.

У цьому сенсі системам освіти України і західноєвропейських країн потрібно рухатись назустріч один одному. Але, як свідчить практика педагогічного експерименту, ми інколи занадто захоплюємося модульною диференціацією. Малі навчальні дисципліни обсягом 1-2 кредити, які є фактично модулями, ми ще намагаємося розділити на ще дрібніші модулі і здійснювати з них контроль і оцінювання.

Модульно-рейтингова система контролю і оцінювання, яка у світовій практиці визнається складовою кредитно-модульної системи організації навчання і засобом ECTS, є механізмом забезпечення однаково високої якості освітнього процесу. Але не можна йти шляхом перетворення системи оцінювання в сукупність арифметичних дій над певними балами. У нас спостерігається явище формалізації модульно-рейтингової

системи, коли викладачі примушуються до здійснення тотального опитування студентів (різних видів контролів) на кожному занятті, окремо визначати у рейтингових балах кожен вид навчальної роботи студента, інколи навіть присутність на лекціях тощо. На мою думку не можна нав'язувати викладачеві будь-яку структуру модульно-рейтингової системи. Вона визначається змістом дисципліни, методикою викладання і є прерогативою викладача або кафедри. Головним критерієм при цьому є вагомість накопичених рейтингових балів як засобу визначення і визнання успішності студента.

III – Основні засади впровадження кредитно-модульної системи (КМС) в університеті.

Впровадження кредитно-модульної системи в університеті я менш за все пов'язую із стратегічними завданнями забезпечення міжнародної мобільності студентів, а вбачаю можливість використання її механізмів для розв'язання давно назрілих внутрішніх проблем;

1. Модульна побудова навчальних планів може використовуватися для їх узгодження у межах одного напряму підготовки для різних спеціальностей, для узгодження споріднених напрямів підготовки, для пере зарахування окремих дисциплін або їх модулів при міжступеневих переходах студентів. Таким чином може поліпшуватися організація навчального процесу з позицій укрупнення навчальних потоків.

2. КМС надає можливість організувати навчальний процес за модульно-цикловою схемою, коли семестри поділяються на модульні цикли (МЦ). У межах кожного МЦ може викладатись і здійснюватись підсумковий контроль з окремої дрібної навчальної дисципліни, або з сукупності змістовних модулів більших навчальних дисциплін. При цьому навчальні дисципліни викладаються більш концентровано (доцільно встановлювати не менше 4 годин на тиждень аудиторної роботи), а кількість

дисциплін, що вивчаються одночасно, скорочується приблизно удвічі порівняно із семестровим плануванням навчального процесу.

3. Впровадження модульно-рейтингової системи контролю й оцінювання в умовах КМС і модульно-циклової побудови навчального процесу може здійснюватись більш ефективно. По-перше, впорядковується проведення заходів модульних контролів – у атестаційні тижні модульних циклів. Друге – встановлюється багатобальна шкала оцінювання, яка дозволяє більш диференційовано визначати рейтинг студента. Причому, ця шкала пропорційна до обсягів навчальної роботи (кредитів). Тобто, чим більший обсяг роботи виконав студент, тим більш вагомим є визнання успіху цієї роботи. Прохідних (залікових) навчальних дисциплін не буде.

4. Суттєву проблему в університеті становить організація та науково-методичне забезпечення самостійної роботи студентів (СРС).

Світові тенденції розвитку вищої освіти спираються переважно на концепцію організації самостійної роботи за будь-якої форми навчання. В останні роки все більшого розвитку набуває дистанційна освіта, але й денне навчання в європейських університетах будується переважно на самостійній навчальній діяльності студента як засобі розвитку його творчого потенціалу та формування здатності до самоосвіти упродовж усього життя, до адаптації на ринку праці. Такі самі підходи запроваджуються МОН України при переході ВНЗ до кредитно-модульної організації навчального процесу. При вирішенні цієї проблеми я б на перше місце поставив психологічний фактор: викладач повинен переконати себе, що це явище необхідне, або невідворотне, що акценти у навчанні студента потрібно перенести із аудиторії на його самостійну діяльність, що викладач є не тільки носієм

інформації для студента, а переважно організатором його роботи. На цій основі потрібно докорінно змінити ставлення до планування СРС. Воно повинно бути більш ретельно методично і організаційно обґрунтованим. Я вважаю, що якщо викладач необґрунтовано планує обсяги СРС поза бюджетом часу, відведеного на його дисципліну, то цим самим він заважає своїм колегам, а якщо так поступають всі викладачі, то ставлять студента в умови неможливості нормально працювати, що призводить до психологічного перевантаження і до втрати стимулів до якісного навчання.

Другою обов'язковою умовою є науково-методичне забезпечення СРС, включаючи поточний і підсумковий контроль. В цьому аспекті в існуючих умовах перевагу потрібно віддавати дидактичним і методичним матеріалам на електронних носіях інформації та тестуванню як засобу об'єктивного і оперативного контролю.

Хочу наголосити, що при здійсненні контролю викладачеві потрібно зосередити увагу на питаннях: мета та завдання навчальної дисципліни, необхідний рівень сформованості знань з кожного модуля чи розділу; якими навичками повинен оволодіти студент, де і як вони будуть використовуватись; при формулюванні кожного запитання тестового завдання викладач повинен спитати й себе: для чого я це з'ясовую, що я хочу перевірити, яку відповідь може дати студент, які проблеми при цьому можуть виникати і чи все я зробив для того, щоб цих проблем не було?

Планувати самотійну роботу студента та здійснювати контроль потрібно на різних рівнях. Перш за все визначити мінімальний (прохідний) рівень: – без цих знань та сформованих умінь студент не зможе продовжити навчання, або не відбудеться як фахівець. Не можна, грубо кажучи, ставити завдання: “я це знаю – повинен знати й студент”, або – “так вчили мене”. Не будемо забувати, що

фахова підготовка викладача найчастіше не співпадає з напрямом підготовки чи спеціальністю студента, потреби у певних знаннях та навичках у них різні.

5. Проблема, яка безпосередньо не пов'язана з навчанням студента, але дуже впливає на якість організації навчального процесу – це суттєва потреба збільшення організаційної та науково-методичної роботи викладача для забезпечення самостійної роботи студента. Ми постійно стикаємося з фактами, коли викладач планує навчальну діяльність з дисципліни, виходячи з того, що буде зараховано в обсяг його навчальних доручень. Потрібно вивести викладача з під цього преса, докорінно змінивши систему нормування його навчальної роботи.

Не маю конкретної методики, але вважаю за доцільне при її розробці за вихідні покласти такі засади: не нормувати на рівні університету види навчальної роботи викладача – це внутрішня справа кафедри; визначати штат кафедри із позицій: кожен студент щорічно виконує обсяг навчальної роботи в 60 кредитів, а МОН України визначає штат університету із розрахунку, наприклад, 10 студентів на одного викладача. Тобто одна ставка дорівнює 600 кр-студ. навчальної роботи; якщо кафедрою викладається навчальна дисципліна обсягом 3 кр для 100 студентів, то для виконання цієї роботи потрібно надати кафедрі 0,5 ставки. Відмінності у численності лекційних потоків можна враховувати коефіцієнтами; штати на поза дисциплінарні види навчальної роботи, виробничі практики, керівництво дипломними роботами тощо, які також визначаються кредитами навчальної роботи, потрібно розраховувати з обґрунтованими і загальноприйнятими коефіцієнтами; справа вироблення такої чи іншої методики не є справою тільки ректорату. Можна ставити питання щодо конкурсу методик.